

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

Υ Π Ο
ΔΗΜ. Α. ΔΡΙΤΣΑ, δ. ©.

Α'. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ¹

Ὁ Γρηγόριος (ca 211/3—270/5) ἐγεννήθη, ἀνετράφη καὶ ἔδρασεν ἐν Νεοκαισαρεία τοῦ Πόντου, πόλει σημαντικῇ εἰς ἕκτασιν, εἰς φυσικὰ καλλονάς, εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων². Ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἦτο εὐπορος καὶ κατεῖχεν ἐξέχουσιν θέσιν ἐν τῇ κοινωσίᾳ τῆς Νεοκαισαρείας. Ὁ Γρηγόριος, καλούμενος ἀρχικῶς Θεόδωρος, εἶχεν ἓνα ἀδελφόν, ὀνομαζόμενον Ἀθηνόδωρον. Ἡ ἀνατροφή καὶ αἱ σπουδαὶ τῶν δύο ἀδελφῶν συμπύπτουν. Ἀπὸ κοινοῦ ἐγκαταλείπουν τὴν Νεοκαισαρείαν δι' ἀνωτέρας σπουδᾶς καὶ δὴ παρ' Ὀριγένει ἐπὶ πέντε ἔτη ἐν Καισαρεία τῆς Παλαιστίνης (231-235)³. Ὑπ' αὐτοῦ ἐμυήθη εἰς τὴν διαλεκτικὴν, τὴν ρητορικὴν, τὴν φυσικὴν, τὴν φυσιολογίαν, τὴν γεωμετρίαν, τὴν ἀστρονομίαν καὶ δὴ καὶ τὴν ἱεράν ἐπιστήμην τῆς Θεολογίας, καί, ὡς εἰκός, εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ παιδείαν γενικώτερον. Ἐκτὸς αὐτῶν ὁ Γρηγόριος ἐν Νεοκαισαρεία ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς λατινικῆς Φιλολογίας καὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου.

Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του καὶ μετὰ ὀλιγοχρόνιον ἀπομάκρυνσιν ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τῶν θορύβων του, χειροτονεῖται ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας περὶ τὸ 237 μ.Χ. Ὁ Εὐσέβιος ὀνομάζει τὸν Γρηγόριον καὶ τὸν ἀδελφόν του Ἀθηνόδωρον «ποιμένας τῶν κατὰ Πόντον Ἐκκλησιῶν»⁴. Ἡ ἱεραποστο-

1. Αἱ πλεῖστοι πληροφορίες περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Γρηγορίου ἐλήφθησαν ἐκ τῆς μονογραφίας τοῦ Κ. Φούσκα, Γρηγόριος ὁ Νεοκαισαρείας ἐπίσκοπος, ὁ θαυματουργός, Ἀθήναι 1969· ἰδὲ καὶ ἐν ΟΗΕ 4, 752-4· ΒΕΠΒΣ 17, 271-274.

2. Πρβλ. Κ. Φούσκα, ἔ. ἀ., σ. 62-65.

3. Πρβλ. Κ. Φούσκα, ἔ. ἀ., σ. 71-78.

4. Εὐσεβίου, Ἐκκλησ. Ἱστορία VII, 28, MPG 20, 705.

λική δρᾶσις τοῦ Γρηγορίου διὰ τὴν διάδοσιν καὶ στερέωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τριάκοντα πέντε περίπτου ἔτη εἰς τὸν Πόντον εἶναι λίαν ἀξιόλογος⁵.

Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Γρηγορίου ὡς θεολογικῆς ἀθθεντίας ὑπῆρξε καθολική. Οὗτος ἦτο ἕξοχος οὐχὶ μόνον ὡς ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων γενικῶς, ἀλλ' εἰδικῶς ὡς θεολόγος. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς μεγάλης φήμης καὶ ἀναγνωρίσεως, τῶν ὁποίων ἀπήλαυε παρὰ τῶν συγχρόνων ἢ ὀλίγον μεταγενεστέρων αὐτοῦ κορυφαίων θεολόγων καὶ συγγραφέων ὡς καὶ παρὰ τῶν αἰρετικῶν⁶. Τὰ συγγράμματα τοῦ Γρηγορίου ἐγένοντο ἀντικείμενον μελέτης ὑπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων καὶ πατέρων. Ἐξ αὐτῶν δέ τινες ἐδανείσθησαν ἰδέας του διὰ νὰ στηρίξουν ἰδικὰς τῶν ἀπόψεις. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν ἀθθεντικὴν καὶ περιόπτου θέσιν, ἣν κατέχει ὁ Γρηγόριος εἰς τὴν χορείαν τῶν μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Οἱ Μ. Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Γρηγόριος ὁ Νύσσης, Ἰερώνυμος, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός κ.ἄ. ἀναφέρονται ἢ καὶ παραπέμπουν συχνάκις εἰς τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴν μνήμην Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ τὴν 17ην Νοεμβρίου, μετ' ἰδιαιτέρας ἀκολουθίας.

Γνήσια ἔργα τοῦ Γρηγορίου παραδίδονται μόνον ἕξ, τὰ ἐπόμενα: α. Εἰς Ὠριγένη, Προσφωνητικὸς ἢ Πανηγυρικὸς λόγος· β. Ἐκθεσις τῆς Πίσσεως· γ. Κανονικὴ Ἐπιστολή· δ. Μετάφρασις εἰς τὸν Ἐκκλησιαστὴν· ε. Πρὸς Θεόπομπον, Περὶ τοῦ παθητοῦ καὶ τοῦ ἀπαθοῦς ἐν τῷ Θεῷ· στ. Πρὸς Φιλάργιον, Περὶ τῆς φύσεως ἢ οὐσίας τῆς Ἁγίας Τριάδος. Διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ δὴ καὶ διὰ τοῦ Χαριστηρίου λόγου του εἰς τὸν Ὠριγένη, ὁ Γρηγόριος δεικνύει ὅτι εἶναι ἔμπειρος περὶ τὴν τέχνην τοῦ λόγου, πεπρωκισμένος μὲ λογοτεχνικὸν τάλαντον, ἱκανὸς νὰ ἐξωτερικεύῃ μὲ ρητορικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν εὐπρέπειαν τὰς δυνατὰς σκέψεις του καὶ τὸν πλούσιον συναισθηματικὸν του κόσμον⁷.

Διὰ τὴν ρητορικὴν τέχνην, ὡς ἐδιδάχθη ταύτην παρὰ τοῦ Ὠριγένους, γράφει ὁ Γρηγόριος τὰ ἑξῆς: «οὕτω μὲν τὸ περὶ τὰς λέξεις καὶ τοὺς λόγους κριτικὸν ἡμῶν τῆς ψυχῆς μέρος λογικῶς ἐξεπαιδεύετο· οὐ κατὰ τὰς καλῶν ρητόρων κρίσεις, εἴ τι ἑλληνικὸν ἢ βάρβαρον ἐστὶ τῆ φωνῆ, ἀλλὰ τοῦτο πᾶσιν ἀναγκαῖότατον Ἐλληνσί τε καὶ βαρβάροις καὶ σοφοῖς καὶ ἰδιώταις καὶ ὅλως πᾶσιν ἀνθρώποις τοῖς ὄντινοῦν βίον ἐλομένοις· εἴ γε πᾶσι τοῖς περὶ ὄτουδήποτε κοινολογουμένοις μέλει τε καὶ διεσπούδασται μὴ ἡπατῆσθαι»⁸.

5. Λεπτομερείας περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Γρηγορίου παρέχει ἡμῖν Γρηγόριος ὁ Νύσσης «Εἰς τὸν βίον Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ», ἐν MPG 46, 909B κ.ἔ.

6. Πρβλ. Κ. Φούσκα, ἔ. ἀ., σ. 95.

7. Πρβλ. Κ. Φούσκα, ἔ. ἀ., σ. 157.

8. Γρηγορίου τοῦ Νεοκαισαρείας, Εἰς Ὠριγένη, MPG 10, 1077A.

Β'. ΤΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ.

1. Εἰς Ὠριγένη Προσφωνητικός.

Ὁ χαριστήριος οὗτος λόγος τοῦ Γρηγορίου πρὸς τὸν προσφιλῆ του διδάσκαλον Ὠριγένη παρουσιάζεται ὡς ἐν ἐκλεκτὸν ρητορικὸν δημιούργημα, παρὰ τὰς πομπώδεις φράσεις, τὴν πολλὴν ρητορείαν καὶ τινὰς πλατυασμούς. Αἱ ἀτέλειαι αὗται καθιστοῦν τὸ ὕφος εἰς τινὰ σημεῖα δυσνόητον, βλάπτουν τὴν λογοτεχνικὴν ἀξίαν τοῦ λόγου καὶ παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὁ ρήτωρ δὲν ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ τὰ συναισθήματά του καὶ ὑπ' αὐτῶν παρασυρόμενος ἤστόχει ἀκόμη καὶ εἰς συντακτικούς κανόνας⁹.

Εἰς τὰ παρατιθέμενα ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ διαπιστώνομεν τὴν χρῆσιν διαφόρων ρητορικῶν σχημάτων, ὡς τῆς παρηχήσεως (§ IB), τῆς παρομοιώσεως (§ IE), τῶν ζωρῶν ἀντιθέσεων (§ ΙΣΤ). Πλὴν τούτων ἡ γενικὴ δομὴ τοῦ λόγου δεικνύει σαφῶς ρήτορα κατέχοντα καὶ χρησιμοποιοῦντα λίαν ἐπιδεξίως τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ρητορικὴν τέχνην. Ἐκ τῆς ἐπισταμένης μελέτης τοῦ λόγου διαπιστώνομεν ὅτι οὗτος εἶναι συντεθειμένος κατὰ τὰ πρότυπα τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν ρητόρων. Πρὸς τούτοις ὁ λόγος χαρακτηρίζεται ὑπὸ τινος μετρικῆς εὐρυθμίας, ἥτις δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐνδεικτικὸν στοιχεῖον ποιᾶς τινος ποιητικῆς δεξιότητος τοῦ Γρηγορίου. Ἡ διαπίστωσις αὕτη, στηριζομένη ἐπὶ ἰσχυρῶν ἐσωτερικῶν φιλολογικῶν κριτηρίων, ἐπέτρεψεν ἡμῖν τὴν κατὰ γραμμὰς παράθεσιν τῶν ἀποσπασμάτων ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Γρηγορίου. Τοῦτο βεβαίως δὲν προεξοφλεῖ τὴν θεώρησιν αὐτῶν ὡς ποιητικῶν συνθέσεων.

Εἰς τὸ πρῶτον ἀπόσπασμα ἐπικρατοῦν ἀνταγωνιστικῶς ὁ προπαροξυτονισμὸς καὶ ὁ παροξυτονισμὸς. Εἰς τὰς γραμμὰς 10 καὶ 11 παρατηροῦμεν τὸ ὁμοιοτέλευτον. Ταῦτα, ὡς γνωστὸν, ἀποτελοῦν βασικὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς ρητορικῆς τέχνης¹⁰. Δι' αὐτῶν ἐπιτυγχάνεται ρυθμικὸς κυματισμὸς τοῦ λόγου καὶ ζωρὰ ἔκφρασις συναισθηματικῶν καταστάσεων καὶ βιωμάτων πίστεως. Εἰς τὰ ἕτερα δύο ἀποσπάσματα ἐπικρατεῖ ὁ προπαροξυτονισμὸς, ἐνῶ εἰς τὸ τελευταῖον εὐδιάκριτος εἶναι ἡ χρῆσις βραχειῶν ρυθμικῶν προτάσεων.

§ ΙΣΤ'. «Δίκαιοι μὲν οὖν ἢ σώφρονες,
 ἢ τινὰ τῶν ἄλλων ἔχειν ἀρετῶν ἔτι μέλλομεν»

9. Πρβλ. Κ. Φούσκα, ἔ. ἀ., σ. 157.

10. Ἴδὲ Δημ. Α. Δρίτσα, Θεόφιλος ὁ Ἀντιοχείας ὡς συγγραφεὺς, «Θεολογία», τόμ. 47, τεῦχος 1, Ἀθήναι 1976, σ. 105-113· Τοῦ αὐτοῦ, Ρυθμικὰ ἀποσπάσματα ἐκ τῶν ἔργων Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, «Θεολογία», τόμ. 48, τεῦχος 2, Ἀθήναι 1977, σ. 379-399.

- ἐραστὰς δὲ ἡμᾶς ὅτι δριμύτατον ἐρῶντας ἔρωτα,
 ὅπερ ἐπ' αὐτῷ μόνον ἴσως
- 5 καὶ πάλαι κατεστήσατο ὁ θαυμαστός οὗτος
 καὶ φίλος τῶν ἀρετῶν καὶ προήγορος
 ἐμποίησας ἔρωτα τῇ αὐτοῦ ἀρετῇ
 καὶ τοῦ κάλλους τῆς δικαιοσύνης,
 ἧς τὸ χρύσειον ὄντως ἔδειξεν ἡμῖν πρόσωπον,
 10 καὶ φρονήσεως τοῖς πᾶσιν ἐφεσίμου
 καὶ τῆς ἐρασμιοτάτης σοφίας τῆς ἀληθοῦς
 καὶ σωφροσύνης τῆς θεοειδοῦς,
 ἣ ἐστι ψυχῆς εὐστάθεια
 καὶ εἰρήνης πᾶσι τοῖς κτησαμένοις αὐτὴν
 15 καὶ ἀνδρείας τῆς θαυμασιωτάτης...»¹¹.
- § ΙΕ'. «Παράδεισος ἡμῖν ὄντως οὗτος ἦν,
 μιμητῆς τοῦ μεγάλου παραδείσου τοῦ Θεοῦ,
 ἐν ᾧ γῆν μὲν ἐργάζεσθαι οὐκ ἦν τὴν κάτω,
 οὐδὲ σωματοτροφεῖν παχυνομένους·
- 5 τὰ δὲ ψυχῆς μόνον αὖξιν πλεονεκτήματα,
 ὥσπερ τινὰ φυτὰ ὠραῖα ἑαυτοὺς φυτεύσαντας,
 ἣ ἐμφυτευθέντας ἡμῖν ὑπὸ τοῦ πάντων αἰτίου,
 εὐφραينوμένους καὶ τρυφῶντας»¹².
- § ΙΣΤ'. «Νῦξ ὄντως ἐξ ἡμέρας·
 ἐκ δὲ λαμπροῦ φωτὸς σκότος
 καὶ ἐκ πανηγύρεως πένθος
 καὶ ἐκ πατρίδος πολεμία χώρα
- 5 διαδέξεται ἡμᾶς,
 ἐν ᾗ ᾠδὴν μὲν ἱερὰν οὐκ ἔξεστί μοι ἄδειν...
 κλαίειν δὲ μόνον καὶ στένειν,
 ὑπομιμνησκόμενον τῶν ἐνταῦθα
 εἰ καὶ τοῦτό μοι τις συγχωρήσεται...»¹³.

2. Ἐκθεσις τῆς πίστεως.

Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο διαπιστώνομεν τὴν βαθεῖαν δογματικὴν ἀντίληψιν τοῦ Γρηγορίου, ἐκπεφρασμένην διὰ βραχειῶν προτάσεων, μὲ ἐπικρατοῦντα τὸν παροξυτονισμόν. Εἰς τινὰς γραμμὰς παρατηροῦμεν τὸ ὁμοιοτέλευτον

11. Γρηγορίου Νεοκαισ., Εἰς Ὁριγένη, Προσφωνητικός, MPG 10, 1085B.

12. Γρηγορίου Νεοκαισ., Εἰς Ὁριγένη, Προσφωνητικός, MPG 10, 1096.

13. Γρηγορίου Νεοκαισ., Εἰς Ὁριγένη, Προσφωνητικός, MPG 10, 1098-1100.

(περιεκτική-ποιητική, ἀφθάρτου-ἀθανάτου, τελεία-αίτια-ἅγια). Τὸ παρατιθέμενον ἀπόσπασμα διακρίνεται διὰ τὸ ρητορικὸν πάθος καὶ τὴν λεκτικὴν ἀκριβείαν, λόγῳ τοῦ δογματικοῦ του περιεχομένου, ὑπενθυμίζει δὲ ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ σύμβολα πίστεως.

- «Εἷς Θεός, Πατὴρ Λόγου ζῶντος,
σοφίας ὑφεστώσης καὶ δυνάμεως
καὶ χαρακτῆρος αἰδίου.
Τέλεις τελείου γεννήτωρ,
5 Πατὴρ Υἱοῦ Μονογενοῦς.
Εἷς Κύριος, μόνος ἐκ μόνου,
Θεὸς ἐκ Θεοῦ·
χαρακτῆρ καὶ εἰκὼν τῆς θεότητος,
λόγος ἐνεργός·
10 Σοφία τῆς τῶν ὄλων συστάσεως περιεκτικῆ·
καὶ δύναμις τῆς ὄλης κτίσεως ποιητικῆ.
Υἱὸς ἀληθινός, ἀληθινοῦ Πατρός,
ἀόρατος ἀοράτου
καὶ ἀφθαρτος ἀφθάρτου
15 καὶ ἀθάνατος ἀθανάτου
καὶ αἰδῖος αἰδίου.
Καὶ ἐν Πνεῦμα Ἅγιον,
ἐκ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον·
καὶ διὰ Υἱοῦ πεφηγός·
20 εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ
τελείου τελεία·
ζωή, ζώντων αἰτία·
πηγὴ ἅγια·
ἀγιότης, ἀγιασμοῦ χορηγός...»¹⁴.

3. Κανονικὴ Ἐπιστολή.

Τὸ σύντομον τοῦτο κείμενον ἀπὸ φιλολογικῆς ἀπόψεως δὲν ὑστερεῖ οὔτε εἰς τὴν γλῶσσαν, οὔτε εἰς τὸ ὕφος, ἀλλ' ἔχει ἐκδηλὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀπλότητος, τῆς σαφηνείας καὶ τῆς ἀκριβοῦς διατυπώσεως¹⁵. Αἱ παροξύτονοι μετοχαὶ τοῦ πρώτου ἀποσπάσματος προσδίδουν εἰς αὐτὸ ζωντανὸν ρυθμικὸν κυματισμόν. Τῆς αὐτῆς περιήτου ὕφης εἶναι καὶ τὰ ἕτερα ἀποσπάσματα, διακρινόμενα διὰ τὴν ἐντεχνον χρῆσιν τῶν ρημάτων καὶ τῶν ρηματικῶν τύπων.

14. Γρηγορίου Νεοκαισ., Ἐκθεσις τῆς πίστεως, MPG 10, 984-985.

15. Πρβλ. Κ. Φούσκα, ξ. ἀ., σ. 173.

- «Εἰ δὲ ἐν εἰρήνῃ ραθυμοῦντος καὶ τρυφῶντος
 καὶ τῶν ἰδίων ἀμελοῦντος,
 ἀδελφοῦ ἢ ἐχθροῦ κερδᾶναι οὐκ ἔξεστι,
 πόσῳ μᾶλλον δυστυχοῦντος
 5 καὶ πολεμίους φεύγοντος
 καὶ κατ' ἀνάγκην τὰ ἴδια ἐγκαταλιπόντος;»¹⁶.
 (Περὶ τῶν οἴκοις ἀλλοτρίοις ἐπελθεῖν τολμησάντων
 ἐν τῇ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομῇ).
 «Τοὺς δὲ οἴκοις ἀλλοτρίοις ἐπελθεῖν τολμήσαντας,
 10 ἐὰν μὲν κατηγορηθέντες ἐλεγχθῶσιν,
 μηδὲ τῆς ἀκροάσεως ἀξιῶσιν·
 ἐὰν δὲ αὐτοὺς ἐξείπωσι καὶ ἀποδῶσιν,
 ἐν τῇ τῶν ὑποστρεφόντων τάξει ὑποπίπτειν»¹⁷.
 «Ἡ πρόσκλαυσις ἔξω τῆς πύλης τοῦ εὐκτηρίου ἐστίν·
 15 ἔνθα ἐστῶτα τὸν ἀμαρτάνοντα
 χρῆ τῶν εἰσιόντων πιστῶν ὑπὲρ αὐτοῦ εὔχεσθαι.
 Ἡ ἀκρόασις ἐνδοθι τῆς πύλης ἐν τῷ νάρθηκι,
 ἔνθα ἐστάναι χρῆ τὸν ἡμαρτηκότα ἕως τῶν κατηχομένων
 καὶ ἐντεῦθεν ἐξέρχεσθαι.
 20 Ἡ δὲ ὑπόπτωσις, ἴνα, ἔσωθεν τῆς πύλης τοῦ ναοῦ ἰστάμενος,
 μετὰ τῶν κατηχομένων ἐξέρχεται»¹⁸.

4. Μετάφρασις εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.

Εἰς τὰ ἀκόλουθα δείγματα ἐκ τοῦ ἔργου τούτου διαπιστώνομεν τὴν
 ἐπικράτησιν τοῦ παροξυτονισμοῦ καὶ ποιάν τινα ἰσοσυλλαβίαν ὡς καὶ τὸ ὁμοιο-
 τέλευτον εἰς τινὰς γραμμὰς (ἡρημένος—ἐμπεπλεγμένος—ἀφηρημένος, πεποιοη-
 μένῳ—πλανωμένῳ, σύστασιν—ἀνάλυσιν, δοκοῦντα—ἔχοντα).

- «Ἐοικε τοίνυν, ὁ μὲν ἀρετὴν ἡρημένος,
 τρανῶς τε ἕκαστα καὶ ἄνω βλέποντι,
 τῆς τε ἑαυτοῦ πορείας,
 λαμπροτάτου φέγγους καιρῷ πεποιοημένῳ·
 5 ὁ δ' αὖ κακίᾳ ἐμπεπλεγμένος
 καὶ πλάνῃ παντοῖα ὡς ἐν σκοτομήνῃ πλανωμένῳ,
 τυφλὸς τε ὢν τὴν πρόσοψιν

16. Γρηγορίου Νεοκαισ., Κανονικὴ Ἐπιστολή, Κανὼν Δ', MPG 10, 1033C.

17. Γρηγορίου Νεοκαισ., Κανονικὴ Ἐπιστολή, Κανὼν Η', MPG 10, 1041D.

18. Γρηγορίου Νεοκαισ., Κανονικὴ Ἐπιστολή, Κανὼν ΙΑ', MPG 10, 1048B.

- καὶ ὑπὸ τοῦ σκότους τῶν πραγμάτων ἀφηρημένος»¹⁹.
 «Πνεῦμα γὰρ πᾶσιν ὅμοιον εἶναι
 10 καὶ πλεον ὑπάρχειν ἐν ἀνθρώποις μηδέν,
 ἀλλὰ πάντα ἐνὶ λόγῳ εἶναι μάταια
 ἀπὸ τῆς αὐτῆς γῆς λαβόντα τὴν σύστασιν
 καὶ εἰς τὴν αὐτὴν γῆν ἔξοντα τὴν ἀνάλυσιν»²⁰.
 «Συμβουλευεῖ δὲ καὶ τοῖς νέοις,
 15 τῇ ἑαυτῶν ὥρᾳ καταχρησθαι...
 καὶ χαρίζεσθαι μὲν ἐπιθυμίαις,
 πράττειν δὲ τὰ αὐτοῖς δοκοῦντα
 καὶ βλέπειν τὰ τέρποντα
 καὶ ἀποστρέφεσθαι τὰ μὴ οὕτως ἔχοντα»²¹.

5. Πρὸς Θεόπομπον, Περὶ τοῦ παθητοῦ καὶ τοῦ ἀπαθοῦς ἐν τῷ Θεῷ.

Ἐφ' ὅσον δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν τὸ πρωτότυπον κείμενον τῆς πραγματείας ταύτης τοῦ Γρηγορίου, οὐδὲν ἀληθὲς κριτήριον κατέχομεν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀξίαν τῆς γλώσσης τοῦ ἔργου. Ἡ γερμανικὴ μετάφρασις τοῦ Ryssel καὶ ἡ λατινικὴ τοῦ Martin (ἐν AS τοῦ Pitra) βασιζονται ἐπὶ ἄλλης μεταφράσεως, τῆς συριακῆς, ἥτις, γενομένη παρ' ἀγνώστου ἡμῖν συγγραφέως, εἶναι ἄγνωστον μέχρι ποίου σημείου πιστότητος ἐξικνεῖται²². Παραθέτομεν ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἔργου αὐτοῦ κατὰ μετάφρασιν Κ. Φούσκα, τὰ ὁποῖα διηυθετήσαμεν εἰς ρυθμικὰς γραμμάς.

- «Διότι δὲν χωρίζομεν τὴν βούλησιν τῆς θεότητος
 ἀπὸ ἐκεῖνην τὴν εὐλογημένην οὐσίαν,
 ἥτις, πάντοτε εἶναι ὡς εἶναι,
 παραμένουσα μία καὶ ἡ αὐτή,
 5 εἰς ἓνα τύπον, εἰς μίαν ὑπαρξίν,
 εἰς μίαν ἀμετάβλητον βούλησιν·
 ἥτις μανθάνει περὶ ἑαυτῆς,
 δίδει ἐντολὰς εἰς ἑαυτὴν
 καὶ ἑαυτὴ περὶ ἑαυτῆς ἐν ἑαυτῇ καὶ δι' ἑαυτὴν
 10 εἶναι ἱκανὴ νὰ πράξῃ τὰ πάντα»²³.

19. Γρηγορίον Νεοκαισ., Μετάφρασις εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν, Β, MPG 10, 993.

20. Γρηγορίον Νεοκαισ., Μετάφρασις εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν, Γ, MPG 10, 996.

21. Γρηγορίον Νεοκαισ., Μετάφρασις εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν, ΙΑ, MPG 10, 1016.

22. Πρβλ. Κ. Φούσκα, ἔ. ἀ., σ. 190.

23. Κ. Φούσκα, ἔ. ἀ., σ. 185.

- «Οὗτος εἶναι ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κατέχων·
 Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθῆς κυριαρχία,
 αὕτη εἶναι ἡ ἰσχὺς ἡ μηδενὶ ὑποτασσομένη.
 Πατῶν γὰρ τὸν θάνατον ὁ Θεὸς
 15 ὑπὸ τοῦ θανάτου οὐδὲν ὑπέφερε...
 τότε οὗτος ἦλθε σπεύδων,
 ἵνα καταστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους εὐλογημένους
 καὶ ἵνα πληρώσῃ αὐτοὺς ἀγαθῶν.
 ἵνα καταστήσῃ ἀθανάτους τοὺς θνητούς,
 20 ἵνα ἀνανεώσῃ καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς ἐν τέλει ἐν τῇ εὐλογίᾳ
 των.
 Αὐτῷ ἡ δόξα, τῷ ἐνδόξῳ βασιλεῖ τῶν αἰώνων· ἀμήν»²⁴.

6. Πρὸς Φιλάγγριον, Περὶ τῆς φύσεως ἢ οὐσίας τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Γρηγόριος χειρίζεται κάλλιστα καὶ μὲ μεγάλην εὐχέρειαν τὴν γλῶσσαν, ἥτις εἶναι ρέουσα, καθαρὰ καὶ εὐκόλως καταληπτή²⁵. Ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἀποσπασμάτων δείκνυνται ἡ σαφήνεια, ἡ συντομία, ἡ περιεκτικότης εἰς νοήματα μετὰ τῆς ἐλκυστικότητος τοῦ ὕφους, τῆς γλυκύτητος καὶ λεπτότητος εἰς τὴν ἔκφρασιν²⁶. Ἡ ρητορικὴ δεξιότητις τοῦ Γρηγορίου εἶναι κατάδηλος εἰς τὸ ἔργον τοῦτο. Ἡ χρῆσις τῶν καταλλήλων λέξεων καὶ ἡ παρατακτικὴ διάταξις αὐτῶν μαρτυροῦν συγγραφέα οὐχὶ εὐκαταφρόνητον. Εἰς τὰ ἐπόμενα ἀποσπάσματα παρατηροῦμεν τὴν ἐπικράτησιν τοῦ προπαροξυτονισμοῦ καὶ τοῦ ὀξυτονισμοῦ, τὴν βραχυτέτητα ἀρκετῶν προτάσεων καὶ τὸν ἔντεχον χρῆσιν διαφόρων ρητορικῶν σχημάτων.

- «Ὡσπερ γὰρ αἱ τοῦ φωτὸς ἀκτῖνες,
 ἀμέριστον ἔχουσαι κατὰ φύσιν τὴν πρὸς ἀλλήλας σχέσιν,
 οὔτε τοῦ φωτὸς χωρίζονται,
 οὔτε ἀλλήλων ἀποτέμνονται
 5 καὶ μέχρις ἡμῶν τὴν χάριν τοῦ φωτὸς ἀποστέλλουσι,
 τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος
 καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον,
 ἡ δίδυμος τοῦ Πατρὸς ἀκτίς
 καὶ μέχρις ἡμῶν διακονεῖται τῆς ἀληθείας τὸ φῶς

24. *Κ. Φούσκα*, ξ. ἀ., σ. 189-190.

25. Πρβλ. *Κ. Φούσκα*, ξ. ἀ., σ. 196.

26. Πρβλ. *Κ. Φούσκα*, ξ. ἀ., σ. 197.

- 10 καὶ τῷ Πατρὶ συνήνωται»²⁷.
 «παραπλησίως γοῦν καὶ ὁ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων Θεός,
 ὁ τῆς ἀληθείας πρῶτανις
 καὶ τοῦ Σωτῆρος Πατήρ,
 τὸ πρῶτον αἴτιον τῆς ζωῆς
- 15 καὶ τὸ τῆς ἀθανασίας φυτόν,
 ἢ τῆς ἀειζωίας πηγὴ,
 δίρρυτόν τινα τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
 τὴν νοητὴν εἰς ἡμᾶς ἀποστείλας χάριν,
 οὐτ' αὐτός τι πέπονθεν εἰς τὴν οὐσίαν βλαβεῖς
- 20 καὶ μέχρις ἡμῶν προσεχώρησαν
 καὶ τοῦ Πατρὸς οὐδὲν ἦττον ἀχώριστοι καθεστήμασιν.
 Ἄμερῆς γὰρ ὡς ἔφαμεν ἐξ ἀρχῆς ἢ τῶν κρείττωνων φύσις»²⁸.

27. Γρηγορίου Νεοκαισ., Πρὸς Φιλάγγριον, MPG 46, 1105CD.

28. Γρηγορίου Νεοκαισ., Πρὸς Φιλάγγριον, MPG 46, 1108AB